

Dariusz A. Rymar

Gorzów Wielkopolski w latach 1945-1998.

Przemiany społeczno-polityczne,

Szczecin-Gorzów Wielkopolski 2005, ss. 474

Książka Dariusza A. Rymara przynosi obszerne opracowanie historii Gorzowa Wielkopolskiego na tle dziejów Polski po 1945 r. Autor skupił się na szeroko rozumianych przemianach społeczno-politycznych, zachodzących w mieście po II wojnie światowej, które analizował w kontekście ewolucji statusu administracyjnego Gorzowa Wielkopolskiego.

Publikację oparto na solidnym materiale archiwalnym. Rymar, przeprowadzając imponującą wręcz kwerendę, objął analizą dokumenty zgromadzone m.in. w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, archiwach państwowych w Poznaniu, Szczecinie i Zielonej Górze, Centralnym Archiwum Wojskowym w Rembertowie, a także Centralnym Archiwum Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej w Moskwie. Materiały te uzupełnia szereg źródeł drukowanych, wspomnień i relacji ustnych, liczne tytuły prasowe oraz bogata literatura.

Praca została ujęta w trzech częściach, zawierających aż szesnaście rozdziałów, podzielonych dodatkowo na kilkadziesiąt podrozdziałów. Taka struktura mogłaby się wydawać mało czytelna, jednak z uwagi na objętość książki jest w znacznej mierze usprawiedliwiona; ułatwia również na pewno lekturę czytelnikowi mniej obeznanemu w zawiłościach najnowszej historii zarówno Gorzowa Wielkopolskiego, jak i całego kraju. Opracowanie uzupełnia obszerna bibliografia oraz wykaz skrótów. Wydaje się jednak – zważywszy na mnogość przywoływanych postaci – że książkę należało także wyposażyć w indeks osobowy.

Charakterystyczne dla omawianej pracy jest to, iż przy konstruowaniu jej chronologii przyjęto kryteria związane z ewolucją statusu administracyjnego Gorzowa Wielkopolskiego, nie zaś tradycyjne cezury czasowe odnoszące się do przełomów politycznych w powojennej historii PRL. Autor, decydując się na takie rozwiązanie, zamierzał zapewne podkreślić znaczenie miasta jako regionalnego centrum, choć oczywiście nie pominął gorzowskich reminiscencji wydarzeń ogólnokrajowych z 1956, 1968, 1970 r. itd.

Część pierwsza książki to pięć rozdziałów, zawierających analizę lat 1945-1950, gdy Gorzów Wielkopolski znajdował się w granicach województwa poznańskiego. Autor rozpoczął swoje rozważania od momentu zajęcia miasta przez Armię Czerwoną (30-31 stycznia 1945 r.). Rządy objęła wówczas radziecka komendantura wojenna, jednak stopniowo kształtowała się tutaj polska administracja – powstały m.in. Starostwo Powiatowe, Zarząd Miejski, Urząd Poczty Polskiej oraz Milicja Obywatelska. Nieomal w tym samym czasie rozpoczynały działalność partie polityczne – najwcześniej Polska Partia Robotnicza, następnie Polska Partia Socjalistyczna. Szczególnie duże wpływy w mieście, jak zresztą w całym powiecie gorzowskim, uzyskało Polskie Stronnictwo Ludowe. Rozdział pierwszy mówi również o początkach administracji kościelnej w Gorzowie Wielkopolskim (siedzibę znalazła tutaj Administratura Apostolska), a także procesach wysiedleńczo-osiedleńczych. Rozdziały drugi i trzeci dotyczą sytuacji politycznej i przemian społecznych w mieście w pierwszym powojennym pięcioleciu. Autor zajął się zagadnieniami walki politycznej komunistów z PSL w okresie referendum ludowego z czerwca 1946 r., wyborów do sejmu ze stycznia roku następnego oraz późniejszymi procesami unifikacji życia społeczno-politycznego na modłę stalinowską. Oddzielny rozdział tej samej części opracowania został poświęcony kwestiom ekonomicznym, związanym z odbudową życia gospodarczego w mieście, a zwłaszcza realizacją planu trzyletniego w latach 1947-1949. Plan ten przewidy-

wał m.in. remonty kapitalne wiele budynków i uruchomienie produkcji w wielu zakładach przemysłowych. Ostatni rozdział pierwszej części książki odnosi się do kwestii miejsca Gorzowa Wielkopolskiego na mapie administracyjnej Polski, choć ze względu na objętość mógłby on być z powodzeniem włączony do wcześniejszych fragmentów pracy.

Druga część opracowania to analiza okresu, w którym miasto wchodziło w skład, utworzonego w 1950 r., województwa zielonogórskiego. Szczególnie wartościowe wydają się rozważania Autora nad realizacją planu 6-letniego w mieście. W jego ramach w Gorzowie Wielkopolskim, jako jednym z ośrodków tzw. Nadnoteckiego Okręgu Przemysłowego miały powstać m.in. Gorzowskie Zakłady Włókien Sztucznych, Zakłady Mechaniczne „Ursus” (później „Gorzów”) oraz Gorzowskie Zakłady Roszarnicze. Rymar nie pominął problemów społecznych kosztów uprzemysłowienia w mieście, postaw opozycyjnych wśród miejscowej ludności oraz walki władz z Kościołem katolickim. Ciekawą analizę sytuacji w mieście zawiera rozdział o przemianach październikowych, związanych z oddźwiękiem XX Zjazdu KPZR, wypadkami poznańskimi i przesileniem politycznym z jesieni 1956 r., gdy do władzy powrócił Władysław Gomułka. Na uwagę zasługuje przybliżenie mało znanych wypadków grudniowych 1957 r., kiedy w Gorzowie Wielkopolskim doszło do antypaństwowych manifestacji i starć ulicznych mieszkańców miasta z milicją.

Równie interesujące są jednak i kolejne rozdziały tej części książki. Autor poświęcił w nich sporo miejsca problemom rozwoju gospodarczego, procesom demograficznym, zachodzącym w mieście na przestrzeni lat 1956-1975 oraz ważnym wydarzeniom politycznym. W omawianiu tych ostatnich skoncentrował się głównie na kwestiach związanych z obchodami milenijnymi, wypadkami marcowymi 1968 r. oraz buntem robotniczym z grudnia 1970 r.

Trzecia część książki odnosi się do okresu wojewódzkiego w powojennej historii Gorzowa Wielkopolskiego, czyli lat 1975-1998. W pięciu rozdziałach Autor przedstawił sytuację administracyjną i rozwój terytorialno-demograficzny miasta. Analizie poddano specyfikę dekady gierkowskiej, rozwój „Solidarności” w mieście oraz skomplikowane procesy zachodzących w Polsce u schyłku realnego socjalizmu (stan wojenny i działalność podziemnych struktur „Solidarności”). Rozdział zamykający książkę został poświęcony okresowi transformacji ustrojowej, w którym zarysowywały się perspektywy reformy administracyjnej państwa. W latach tych w Gorzowie Wielkopolskim odnotowano wiele zjawisk typowych dla całej Polski. Nastąpiło ożywienie aktywności politycznej mieszkańców miasta; równocześnie jego gospodarka poważnie ucierpiała na wprowadzeniu wolnorynkowych reguł gry ekonomicznej; znacznym echem odbiła się wizyta w Gorzowie Wielkopolskim Jana Pawła II.

Na podkreślenie zasługuje wskazane przez Rymara zjawisko, stanowiące jeden z pośrednich skutków demokratyzacji po 1989 r. i związanej z nią ewolucji świadomości społecznej. Chodzi mianowicie o zmianę podejścia gorzowian do

niemieckiej przeszłości ich miasta i potrzebę kształtowania jego nowej tożsamości, m.in. przez intensyfikację kontaktów z przedwojennymi mieszkańcami Gorzowa Wielkopolskiego.

Podjęwając się tak trudnego tematu, Rymar przedstawił pracę zarówno systematyzującą dotychczasową wiedzę, jak i przybliżającą mniej znane fakty z historii miasta. Książka ta będzie na pewno stanowić punkt odniesienia dla kolejnych badaczy powojennych losów Gorzowa Wielkopolskiego.

Robert Skobelski